

Materijalnopravna valjanost ugovora o arbitraži prema članku V.I.(A). Newyorške konvencije

Mikulić, Katarina

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:335597>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-15**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet u Zagrebu

Katedra za međunarodno privatno pravo

Katarina Mikulić

**MATERIJALNOPRAVNA VALJANOST UGOVORA O ARBITRAŽI
PREMA ČLANKU V I. (A) NEWYORŠKE KONVENCIJE**

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Dora Zgrabljic Rotar

Zagreb, rujna 2022.

Izjava o izvornosti

Ja, Katarina Mikulić pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Katarina Mikulić, v. r.

SADRŽAJ

SAŽETAK	3
1. UVOD	1
1.1. UVODNE NAPOMENE	1
1.2. CILJ RADA	2
2. ARBITRAŽA	2
2.1. OPĆENITO	2
2.2. IZVORI ARBITAŽNOG PRAVA	3
2.3. UGOVOR O ARBITRAŽI	4
2.1.1. VALJANOST UGOVORA O ARBITRAŽI	4
2.2.1. NAČELO SEPARABLNOSTI	5
2.3.1. PRAVNA PRIRODA UGOVORA O ARBITRAŽI	6
2.4. PRAOVRIJEK	8
3. NEW YORŠKA KONVENCIJA	8
3.1. POVIJEST I ZNAČAJ	8
3.2. ČLANAK VI (A) NEW YORŠKE KONVENCIJE	9
3.1.1. PRIMJENA KOLIZIJSKOG PRAVILA	10
4. ANGLOSAKSONSKO TUMAČENJE KOLIZIJSKOG PRAVILA	12
4.1. PREŠUTAN IZBOR MJERODAVNOG PRAVA	12
4.1.1. TUMAČENJE U KORIST LEX ARBITRI	13
4.2.1. TUMAČENJE U KORIST LEX CONTRACTUS	14
5. KONTINENTALNO TUMAČENJE KOLIZIJSKOG PRAVILA	16
5.1. OPĆENITO	16
5.2. ODBACIVANJE MOGUĆNOSTI PREŠUTNOG IZBORA	17
5.3. PRIHVAĆANJE MOGUĆNOSTI PREŠUTNOG IZBORA	18
6. NAČELO VALJANOSTI	18
6.1. OPĆENITO	18
6.1.1. PRIMJENA NAČELA VALJANOSTI NA PITANJE SKLAPANJA UGOVORA	20
6.2.1. NAČELO VALJANOSTI I NAČELO POVOLJNOSTI	21
7. ZAKLJUČAK	22
LITERATURA	23

SAŽETAK

Stranke imaju pravo izabrati mjerodavno pravo ugovora o arbitraži. Ako stranke propuste izabrati mjerodavno pravo za ugovor o arbitraži, primjenjuje se pravo mjesta arbitraže. Dakle, primarna poveznica mjerodavnog prava ugovora o arbitraži je stranačka autonomija, podredna pravo mjesta arbitraže. Izričit izbor mjerodavnog prava za ugovor o arbitraži točnije njegova mogućnost je neosporna. S druge strane, mogućnost prešutnog izbora mjerodavnog prava za ugovor o arbitraži je podijeljena na države koje ju priznaju i države koje ju ne priznaju. Države koje priznaju mogućnost prešutnog izbora imaju daljnju polemiku. Daljnje pitanje je koju okolnost prihvatiti kao prešutan izbor; okolnost izabranog mjerodavnog prava glavnog ugovora ili okolnost izabranog prava mjesta arbitraže. Anglosaksonske države sklonije su prihvatiti mogućnost prešutnog izbora. Uz to, one su sklonije protumačiti okolnost izabranog mjerodavnog prava glavnog ugovora kao prešutan izbor mjerodavnog prava za ugovor o arbitraži. Kontinentalne države sklonije su u slučaju propusta izričitog izbora, preći na podrednu poveznicu prava mjesta arbitraže. Međutim, čak i ako prihvaćaju mogućnost prešutnog izbora, tumače ga u korist prava mjesta arbitraže.

Ključne riječi: ugovor o arbitraži, prešutan izbor, pravo mjerodavno za glavni ugovor, pravo mjesta arbitraže, materijalna valjanost, New Yorška konvencija

1. UVOD

1.1. UVODNE NAPOMENE

Materijalnopravna valjanost ugovora o arbitraži se može doimati kao jednostavno pitanje, ali ono se sve češće pojavljuje u praksi bez konkretnog odgovora.

Arbitraža kao alternativni način rješavanja sporova je postala *status quo* u međunarodnim trgovačkim ugovorima zbog njene jednostavnosti i brzine postupka.¹ Stranke ugovorom o arbitraži često ugovaraju koji sporovi će se riješiti arbitražom, hoće li se arbitraža riješiti pred arbitražnom institucijom, broj arbitra, mjesto arbitraže i druge elemente važne za uspješno i brzo vođenje arbitražnog postupka.² U tipičnom međunarodnom ugovoru stranke iz dvije različite države izabiru mjesto arbitraže (sjedište arbitraže) u trećoj, neutralnoj državi. Pravo države mjesta arbitraže (*lex arbitri*) mjerodavno je za arbitražni postupak. Stranke često propišu i pravo mjerodavno za njihov glavni ugovor (*lex contractus*). Međutim, ono što stranke gotovo nikad ne izaberu je pravo mjerodavno za ugovor o arbitraži, pravo koje će uređivati materijalne dijelove arbitražnog ugovora poput njegovog sklapanja i materijalne valjanosti. Zbog toga sve češće arbitražni sudovi i nacionalni sudovi odgovaraju pitanje: „*Koje je pravo mjerodavno za materijalnu valjanost ugovora o arbitraži?*“³

Upravo to pitanje je tema ovog rada. Pitanje mjerodavnog prava za ugovor o arbitraži postaje sve značajnije u arbitražnom svijetu s obzirom na to da je jedno rudimentarno pitanje poput tog spriječilo brojne stranke da iznesu spor pred arbitražu te tako dovelo do pravne nesigurnosti. Konkretni problem nastane kada se pojavi spor koji bi se trebao riješiti arbitražom, a jedna stranka ističe materijalnu nevaljanost ugovora o arbitraži ili jedna od stranaka traži priznanje i izvršenje pravorijeka čemu se druga stranka protivi na osnovi nevaljanog ugovora o arbitraži.

¹ Lasić, Mile, Arbitražno pravo, Mostar, rujan 2013, str. 20

² Hope James; Johansson Lisa, What Is the Governing Law of the Arbitration Agreement? A Comparison Between the English and Swedish Approaches, Stockholm Arbitration Yearbook 2021, str. 142

³ Marrella, Fabrizio; Soldati, Nicola, Arbitration, contracts and international trade law, Milano 2021, str. 534-535

1.2. CILJ RADA

Cilj ovog diplomskog rada je iznošenje problematike koju sa sobom povlači stranački propust izričitog izbora mjerodavnog prava za arbitražni ugovor i analiza kolizijskog pravila iz članka V I (a) Konvencije o priznavanju i izvršavanju stranih arbitražnih odluka (dalje u tekstu: **New Yorška konvencija**). Ovaj rad se neće baviti člankom V I. (a) u cijelost već samo dijelom članka koji se odnosi na kolizijsko pravilo o mjerodavnom pravu za materijalnopravnu valjanost ugovora o arbitraži. Ovo kolizijsko pravilo je postalo jedno od najaktualnijih tema u arbitražnoj sferi, čija različita tumačenja unose već pravnu nesigurnost. Ovaj rad će pojasnit tu problematiku i različita tumačenja te na kraju sagledati mogućnost unificiranog tumačenja.

2. ARBITRAŽA

2.1. OPĆENITO

Arbitraža (engl. *arbitration*, franc. *arbitrage*, tal. *arbitrato*) je alternativni način rješavanja sporova, u kojoj jedna ili više trećih, nepristranih osoba (arbitar pojedinac/arbitražni sud) od povjerenja stranaka, odlučuju o sporu.⁴ Odluku o sporu koju arbitar pojedinac/arbitražni sud donese je za stranke obvezujuća. Stranke su vezane tom odlukom na isti način na koji bi bile sudskom odlukom, zato se i smatra da je arbitraža specifičan oblik suđenja te se analogno tome i arbitri koji odlučuju o sporu nazivaju arbitar pojedinac odnosno arbitražni sud.⁵

Hrvatski zakon o arbitraži (dalje u tekstu: **ZA**) definira arbitražu u čl. 2 st. 1. 1. propisujući: „Arbitraža (izbrano suđenje) je suđenje pred arbitražnim sudom bez obzira organizira li ga ili njegovo djelovanje osigurava arbitražna ustanova ili ne.“

Da bi spor imao svojstvo biti riješen arbitražom mora biti arbitrabilan.⁶ Ugovorom o arbitraži stranke derogiraju sudsku nadležnost državnih sudova, pa je zato neophodno, za dopustivost

⁴ Lasić, Mile, op. cit. (bilj. 1), str. 19

⁵ Triva, Siniša; Uzelac, Alan, Hrvatsko arbitražno pravo Komentar Zakona o Arbitraži i drugi izvori hrvatskog arbitražnog prava, Zagreb, travanj 2007, str. 23

⁶ Lasić, Mile, op. cit. (bilj. 1), str. 23

arbitraže da se radi o sporu o pravima o kojima stranke mogu slobodno raspolagati te da se ne radi o sporu u isključivoj nadležnosti domaćeg suda.⁷

Spor može biti s međunarodnim obilježjem ili bez međunarodnog obilježja. Prema ZA čl. 2. st. 6 ako su u sporu stranke fizičke ili pravne osobe s prebivalištem, uobičajenim boravištem u Republici Hrvatskoj odnosno su osnovne po pravu Republike Hrvatske to se definira kao spor bez međunarodnog obilježja. Prema ZA čl. 2. st 7. ako je u sporu barem jedna od stranaka fizička ili pravna osoba s prebivalištem, uobičajenim boravištem u stranoj zemlji odnosno je osnovana po stranom pravu to se definira kao spor s međunarodnim obilježjem.⁸

Ovaj rad analizira kolizijsko pravilo iz New Yorške konvencije, a New Yorška konvencija propisuje priznanje i izvršenje stranih arbitražnih odluka tj. da odluka donesena u jednoj državi potpisnici bude priznata i izvršena u drugoj državi članici. Sukladno tome, ovaj rad se fokusira na ugovore iz kojih proizlaze sporovi s međunarodnim obilježjem.

2.2. IZVORI ARBITAŽNOG PRAVA

Jedna od glavnih karakteristika arbitražnog prava je njegova dispozitivnost, tako da je sloboda stranaka u arbitraži izuzeto široka. Granice stranačke autonomije se nalaze u nacionalnom i međunarodnom pravu. Tu leži i podjela izvora arbitražnog prava, unutarnji i međunarodni. U Hrvatskoj je unutarnji izvor Zakon o arbitraži, a međunarodni Konvencija o priznanju i izvršenju stranih arbitražnih odluka.

Dodatni pravni izbor su institucionalna pravila kada stranke ugovore institucionalnu arbitražu (npr. Pravilnik o arbitraži pri Stalnom arbitražnom sudištu Hrvatske gospodarske komore).⁹ Naime, prema načinu organiziranja, arbitraža može biti ad hoc ili institucionalna. Ad hoc arbitraža (lat. *ad hoc* – za to, upravo za to, s tom svrhom, s određenom namjerom, za tu (posebnu priliku¹⁰)) je izabrani sud na temelju ugovora o arbitraži sa zadaćom presuđivanja samo određenog spora. Nakon donošenja pravorijeka, arbitražni sud prestaje postojati.¹¹ Institucionalna arbitraža je stalna ustanova sa zadaćom obavljanja funkcije izabranog suda u predmetima koje joj

⁷ Vidaković, Mukić, Marta, Opći pravni rječnik, Zagreb, ožujak 2015, 36

⁸ Zakon o arbitraži (Narodne novine br. 88/2001)

⁹ Vidaković, Mukić, Marta op. cit. (bilj. 7), str. 376

¹⁰ Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=472>, rujan 2022

¹¹ Vidaković, Mukić, Marta op. cit. (bilj. 7), str 36

povjere stranke. Dakle, ona je stalno izabrano sudište koje nema svojstvo pravosudnog tijela samo za sebe, već to dobiva ugovorom, za svaki konkretan spor posebno.

2.3. UGOVOR O ARBITRAŽI

Kaže se da je ugovor o arbitraži kamen temeljac arbitraže s obzirom na dispozitivan karakter arbitraže, s obzirom da arbitraža ovisi o stranačkoj volji.¹² Drugim riječima, valjani ugovor o arbitraži je, izuzev arbitrabilnosti, neophodan preduvjet ulaska u arbitražu. Ugovorom o arbitraži stranke derogiraju nadležnost nacionalnih sudova i daju nadležnost arbitru pojedincu ili arbitražnoj sudu za rješavanje sporova.

ZA definira ugovor o arbitraži u čl. 6. st. 1.-om propisujući: *„Ugovor o arbitraži je ugovor kojim stranke podvrgavaju arbitraži sve ili određene sporove koji su među njima nastali ili bi mogli nastati iz određenog pravnog odnosa, ugovornog ili izvan-ugovornog. Taj se ugovor može sklopiti u obliku arbitražne klauzule u nekom ugovoru ili u obliku posebnog ugovora.“*¹³

New Yorška konvencija definira ugovor o arbitraži u čl. II propisujući: *„Svaka država ugovornica priznaje pismeni ugovor kojim se stranke obvezuju da stave u nadležnost arbitraži sve sporove ili neke od sporova koji nastanu ili bi mogli nastati između njih po određenom pravnom odnosu, ugovornom ili neugovornom, koji se odnosi na pitanje koje je prikladno za rješavanje arbitražom. ... Pod pismenim sporazumom razumijevaju se arbitražna klauzula unesena u ugovor ili kompromis, koje su potpisale stranke ili su sadržani u razmijenjenim pismima ili brzojavima.“*¹⁴

2.1.1. VALJANOST UGOVORA O ARBITRAŽI

Da ugovor o arbitraži bude valjan, mora biti i formalno i materijalno valjan. Formalna valjanost arbitražnog ugovora do sada nije predstavljala probleme za razliku od materijalne valjanosti koja je fokus ovog rada.

¹² Uzelac, Alan, Forma arbitražnog ugovora u hrvatskom pravu: Novo uređenje, njegova ishodišta i perspektive daljnjeg razvoja, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 56 (2-3)/2006, str. 549.

¹³ Ibid.

¹⁴ New Yorška konvencija o priznanju i izvršenju stranih arbitražnih odluka (United Nations conference on international commercial arbitration 1958.)

Zahtjevi formalne valjanosti propisani su nacionalnim zakonima o arbitraži i New Yorškom konvencijom. Čl. II. New Yorške konvencije definira ugovor o arbitraži kao „*pismeni ugovor*“ tj. zahtijeva pisanu formu za ugovor o arbitraži. Međutim ovaj zahtjev je relaksiran čl. VII. st. 1. New Yorške konvencije koji dopušta primjenu manje zahtjevnih formalnih zahtjeva prema nacionalnom pravu.¹⁵

Čl. VII. st. 1. New Yorške konvencije glasi: „*Odredbe ove konvencije ne diraju u važnost multilateralnih ili bilateralnih sporazuma koje su sklopile države ugovornice u pogledu priznanja i izvršenja arbitražnih odluka i ne lišavaju ni jednu zainteresiranu stranku prava koje bi mogla imati da se koristi nekom arbitražnom odlukom na način i u mjeri koji su dopušteni zakonodavstvom ili ugovorima zemlje u kojoj se poziva na odluku.*“¹⁶

Stoga, nacionalni sudovi interpretiraju pisani zahtjev ugovor o arbitraži iz New Yorške konvencije kao „maksimalni“ zahtjev. New Yorška konvencija je člankom II.-im uspostavila zahtjev od kojeg države potpisnice u svojim nacionalnim zakonima smiju odstupiti propisivajući blaže zahtjeve no ne i strože.¹⁷

Materijalna valjanost s druge strane ovisi o nacionalnom obveznom pravu države koje su stranke izabrale kao mjerodavno za materijalnoppravnu valjanost ugovora o arbitraži. Pravo mjesta arbitraže tj. *lex arbitri* pomaže nam samo u tom što sadrži kolizijsko pravilo za pravo mjerodavno za materijalnu valjanost ugovora o arbitraži. Ovaj rad ne bavi se formalnom već materijalnom valjanosti, tako da će se problematika materijalne valjanost detaljnije objasniti u idućim poglavljima.

2.2.1. NAČELO SEPARABILNOSTI

Čl. 6. st. 1. ZA i čl. II New Yorške konvencije u sebi sadrže načelo separabilnosti. Načelo separabilnosti je općeprihvaćena teorija prema kojoj se arbitražna klauzula smatra odvojenom, autonomnom, u odnosu na glavni ugovor u kojem je sadržana.¹⁸

¹⁵ Born, Gary, *International Commercial Arbitration* (treće izdanje), siječanj 2021, poglavlje. 26.

¹⁶ New Yorška konvencija, op. cit. (bilj. 14.)

¹⁷ Born, op. cit. (bilj. 15) str. 658.

¹⁸ Informacija o pravnim mehanizmima utvrđenja ništetnosti Prve izmjene i dopune Ugovora o međusobnim odnosima dioničara koji se odnosi na INA-Industrija nafte d.d. i Ugovora o plinskom poslovanju, od 30. siječnja 2009., <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//2016/Sjednice/2021/Prosinac/93%20sjednica%20VRH//93%20-%207%20Informacija.docx>, rujanj 2022., str. 4

Ratio iza načela separabilnosti je pragmatične naravni, naime u praksi se ugovor o arbitraži češće pojavljuje u formi arbitražne klauzule unutar glavnog ugovora. Zahvaljujući načelu separabilnosti u slučaju nevaljanosti glavnog ugovora ne može se automatski govoriti o nevaljanosti ugovora o arbitraži. Kada situacija ne bi bila takva, ako bi stranka u sporu pred arbitrom pojedincem/arbitražnim sudom osporavala valjanost glavnog ugovora, automatski bi osporavala nadležnost arbitra pojedinca/arbitražnog suda. Načelo separabilnosti održava na snazi stranački dogovor da svoje sporove riješe arbitražom.

Prima Paint v. Flood & Conklin slučaj Vrhovnog suda Sjedinjenih Američkih Država iz 1967. je jedan od prvih slučajeva koji je razjasnio načelo/doktrinu separabilnosti. U slučaju je sud citirao prijašnju presudu nižeg suda iz 1960. slučaja *Rober Lawrence Co. v. Devonshire Fabrics, Inc.* koji je rekao: „...osim gdje su stranke drugačije namijenile – arbitražna klauzula se smatra „odvojenom“ od ugovora u koji je uklopljena...“¹⁹ Vrhovni sud je dodatno razjasnio da samo ako postoje nevaljani učinci u samoj arbitražnoj klauzuli će i ona biti nevaljana.²⁰

S obzirom da se ugovor o arbitraži gleda kao zaseban ugovor, stranke mogu odabrati mjerodavno pravo za ugovor o arbitraži neovisno o pravu mjerodavnim za glavni ugovor – o *lex contractusu*. Upravo u ovom vidimo konture problematike kojom se bavi ovaj rad. Naime, stranački izbor mjerodavnog prava za glavni ugovor ne prelijeva se na ugovor o arbitraži. Takav izbor je neovisan od ugovora o arbitraži jednako kao što je ugovor o arbitraži neovisan od glavnog ugovora. Međutim, stranke rijetko izričito izaberu mjerodavno pravo za ugovor o arbitraži. Tada izbor *lex contractusa* može poslužiti kao okolnost u prosuđivanju stranačkog prešutnog izbora, ali o tome detaljnije u idućim poglavljima.

2.3.1. PRAVNA PRIRODA UGOVORA O ARBITRAŽI

Općenito ugovori mogu biti procesnopravne i/ili materijalnopravne naravi. Kod ugovora o arbitraži postoje različita mišljenja te se ta različita mišljenja mogu svesti na tri teorije: procesnopravna priroda, materijalnopravna priroda i dvojna pravna priroda ugovora o arbitraži.²¹

¹⁹ Okružni Sud, 1960. *Robert Lawrence Co. v. Devonshire Fabrics, Inc.*

²⁰ Vrhovni sud Sjedinjenih Američkih Država, 1967, *Prima Paint v. Flood & Conklin*

²¹ Lasić, Mile, op. cit. (bilj. 1), str 62

Teorija procesnopravne prirode ugovora o arbitraži razmatra ugovor o arbitraži sa stajališta njegove osnove svrhe, što je prorogacija nadležnosti tijela koje rješava spor s državnih sudova n arbitražu.²² Pobornici ove teorije vide ugovor o arbitraži kao parničnu radnju.²³ Parnična radnja je definirana kao držanje procesnog subjekta koje neposredno proizvodi izvjestan zakonom utvrđeni procesnopravni učinak u parnici.²⁴ Arbitraža je proces, a ugovor o arbitraži je samo ključ koji otvara vrata arbitraži. Pobornici ove teorije ističu kako se za uvjete za sklapanje arbitražnog ugovora i njegovu valjanost primarno primjenjuju odredbe parničnog prava. Sposobnost i ovlast za sklapanje arbitražnog ugovora se također prosuđuje prema odredbama parničnog prava. Visoki Sud Tokyo je podržao ovu teoriju u slučaju iz 1994. *Japan Educational Corporation v. K. J* rekavši da je pravna priroda ugovora o arbitraži pretežno procesnopravna.²⁵

Teorija materijalnopravne prirode ugovora o arbitraži ističe da je ugovor o arbitraži izraz ugovorne volje stranaka. Iako takvi ugovori imaju određene procesne učinke, ipak se radi o obveznopravnim ugovorima koji proizvode određena prava i obveze za stranke. Ponajprije pozitivna obveza pokrenuti postupak pred arbitražom te negativna obveza ne započeti postupak pred državnim sudom.²⁶ Također pitanje materijalnopravne valjanosti, sklapanja ugovora rješava mjerodavno obvezno pravo. Upravo zbog ovakvog shvaćanja ugovora o arbitraži sudovi država *common law-a* su dodijelivali naknadu štete u slučaju njegove povrede.²⁷

Na kraju mješovita teorija o dvojnoj prirodi ugovora o arbitraži nastoji pomiriti ova dva stava. Prema ovoj teoriji ugovor o arbitraži ima procesnopravne i materijalnopravne elemente. Procesnopravni elementi se nalaze u obvezi stranaka da će spor riješiti arbitražom, dok se materijalnopravni element nalazi u negativna obveza da neće započeti postupak pred državnim sudom. Sukladno tome, kršenje procesne obveze bi se trebalo osigurati kroz procesnu sankciju, a

²² Zgrabljčić, Rotar, Dora; Vidović, Ivona, Naknada štete za povredu ugovora o nadležnosti u sporovima s međunarodnim obilježjem, Zbornik pravnog fakulteta 1:71/2019, str. 10.

²³ Ibid.

²⁴ Garašić, Jasnica, Parnične radnje stranaka, https://www.pravo.unizg.hr/download/repository/Parnicne_radnje_stranaka.pdf, rujan 2022, str. 1

²⁵ Visoki sud Tokyo, 30. svibnja 1994., *Japan Educational Corporation v. K. J* (Yearbook, Commercial Arbitration, Volume XX-1995, §19)

²⁶ Zgrabljčić, Rotar, Dora; Vidović, Ivona, op. cit. (bilj. 22), str 12

²⁷ Žalbeni sud, 1 Lloyd's Rep 375, 382, 1980., *Mantovani v. Caparelli SpA.*; Žalbeni sud, EWHC 2791 (2008) i 1 Lloyd's Rep 213 (2009), *CMA CGM SA v. Hyundai Dockyard Co Ltd.*

kršenje materijalnopravne kroz institut naknade štete.²⁸ Ova teorija je sve zastupljenija u novo vrijeme te je ovakvo stajalište pravne prirode ugovora o arbitraži zauzeo španjolski Vrhovni sud 12. siječnja 2009. u predmetu *Sogo USA Inc v Angel Jesus*.²⁹

2.4. PRAOVRIJEK

Pravorijek je odluka arbitra pojedinca ili arbitražnog suda o konkretnom sporu. Pravna snaga pravorijeka ima snagu pravomoćne presude, pravorijek je ovršan.³⁰ Pravorijek je u pravilu konačan, što znači da protiv njega nema redovnog pravnog lijeka tj. žalbe. S obzirom na dispozitivnu narav arbitraže, stranke mogu ugovoriti i tu mogućnost. U tom slučaju se pravomoćnost odgađa dok se ne odluči o žalbi.³¹

ZA propisuje u čl. 31 : “Pravorijek arbitražnog suda ima prema strankama snagu pravomoćne sudske presude, osim ako su se stranke izričito sporazumjele da se pravorijek može pobijati pred arbitražnim sudom višeg stupnja.“

Izuzev mogućnosti ugovaranja žalbe, protiv pravorijeka se može podnijeti tužba za poništaj pravorijeka pred nadležnim sudom. Nacionalni zakoni propisuju razloge za poništaj pravorijeka. ZA propisuje te razloge u čl. 36. st. 2. Razlozi za poništaj pravorijeka se dijele na razloge koje ističe stranka koja je podnijela tužbu za poništaj pravorijeka i na razloge na koje pazi sud *ex offio*.

3. NEW YORŠKA KONVENCIJA

3.1. POVIJEST I ZNAČAJ

Međunarodni izvor arbitražnog prava i fokus ovog rada, New Yorška konvencije o priznavanju i izvršenju stranih arbitražnih odluka 1958, smatra se jednom od najuspješnijih instrumenata međunarodnog trgovačkog prava, s 166 država potpisnica, među kojima je i Hrvatska.³² New Yorška konvencija je konvencija Ujedinjenih Naroda, prema popisu Ujedinjenih

²⁸ Zgrabljčić, Rotar, Dora; Vidović, Ivona, op. cit. (bilj. 22), str 15

²⁹ Vrhovni sud Španjolske, 12. siječnja 2009., *Sogo USA Inc v Angel Jesus*, (G. Cuniberti, M. Requejo, La sanction des clauses d’élection de for par l’octroi de dommages et intérêts, ERA Forum (2010) 11, str. 7–18.)

³⁰ Lasić, Mile, op. cit. (bilj. 1), str 109

³¹ Zakon o arbitraži, op. cit. (bilj. 8)

³² Gotovo globalna izvršnost arbitražnih odluka: Sjeverna Leone postaje 166. država stranka Newyorške konvencije, <https://www.international-arbitration-attorney.com/hr/near-global-enforceability-of-arbitration-awards-sierra-leone-becomes-the-166th-state-party-to-the-new-york-convention/>, rujan 2022

Naroda, na svijetu postoji 193 država, što znači da je 86% država svijeta potpisalo New Yoršku konvenciju.³³

Nastala je kao rezultat nezadovoljstva Ženevskim protokolom iz 1923. godine koji se odnosi na arbitražne klauzule i Ženevskom konvencijom iz 1927. godine o izvršenju stranih arbitražnih odluka.³⁴ Prije New Yorške konvencije mogućnost priznanja i izvršenja stranih arbitražnih odluka ovisila je o međunarodnom privatnom pravu države u kojoj se tražilo priznanje i izvršenje, a stranačka autonomija je bila uglavnom odsutna. New Yorška konvencija je to promijenila, uvevši jednostavan i učinkovit način za rješavanje sporova međunarodnom arbitražom. Dvije najbitnije promjene koje je Konvencija uvela su priznanje arbitražnog ugovora i arbitražnog pravorijeka u državama potpisnicima. Konvencija ima svega 16 članaka koji propisuju pravni okvir za države potpisnice.³⁵

UNCITRAL-ov model zakon međunarodne trgovačke arbitraže, prema kojem su 33 država pisale svoj zakon, uključujući Hrvatsku, rađen je kao kontinuitet New Yorške konvencije.³⁶ Tako da se može reći da je New Yorška konvencija posredno utjecala na izgled mnogih današnjih nacionalnih arbitražnih zakona.

New Yorška konvencija ne bavi se materijalnim niti procesnim pravom arbitraže, za razliku od UNCITRAL-ovog model zakona.³⁷ New Yorška konvencija osigurava priznanje i izvršenje pravorijeka u državama potpisnicima, kao što je propisano u čl. 1. st. 1.:

„Ova se konvencija primjenjuje na priznanje i izvršenje arbitražnih odluka u sporovima između fizičkih ili pravnih osoba donesenih na području neke druge države a ne one u kojoj se traži priznanje i izvršenje odluka. Ona se isto tako primjenjuje na arbitražne odluke koje se ne smatraju domaćim odlukama u državi u kojoj se traži njihovo priznanje ili izvršenje.“

³³ Na ovo pitanje samo rijetki znaju odgovor! Zna li koliko država ima na svijetu? <https://putnikofer.hr/mjesta/koliko-ima-drzava-na-svijetu/> , rujan 2022

³⁴ History 1923 – 1958, <https://www.newyorkconvention.org/travaux+preparatoires/history+1923+--+1958> , rujan 2022

³⁵ Benefits of the New York Convention, <https://arbitrationacademy.org/wp-content/uploads/2018/07/7.pdf> , rujan 2022, str. 1

³⁶ Sorieul, Renaud The Influence of the New York Convention on the UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration, *Dispute Resolution International*, Vol 2 No 1, Svibanj 2008, str 27

³⁷ Ibid., str. 28.

3.2. ČLANAK V I (A) New Yorške konvencije

Članak V New Yorške konvencije propisuje situacije kada će se odbiti priznanje i izvršenje pravorijeka. Zakon o arbitraži je inkorporirao čl. V. New Yorške konvencije u svom čl. 36. Oba članka propisuju tužbu za poništaj pravorijeka. Ovaj rad ne fokusira se na tužbu za poništaj pravorijeka, tako da se neće baviti čl. V u cijelosti već čl. V st. I (a) i to sa dijelom odredbe. Čl. V. st. I (a) u cijelosti glasi:

„(1) Priznanje i izvršenje odluka bit će odbijeni, na zahtjev stranke protiv koje se odluka ističe, jedino ako ta stranka podnese dokaz nadležnoj vlasti u kojoj su traženi priznanje i izvršenje:

(a) da su stranke iz ugovora o kojem je riječ u članku II. na temelju prava koje se na njih primjenjuje, nesposobne ili da spomenuti ugovor nije valjan po pravu kojem su ga stranke podvrgnule ili, ako nema oznake u tom pogledu, na temelju prava zemlje u kojoj je donesena odluka“³⁸

Za ovaj rad relevantan je samo dio odredbe koji sadrži kolizijsko pravilo za mjerodavno pravo ugovora o arbitraži; *„da spomenuti ugovor nije valjan po pravu kojem su ga stranke podvrgnule ili, ako nema oznake u tom pogledu, na temelju prava zemlje u kojoj je donesena odluka.“*

Primarna poveznica je stranačka autonomija, pravo kojem su ga stranke podvrgnule, koje su stranke odabrale, ako su stranke propustile izabrati pravo, mjerodavno pravo će biti pravo zemlje u kojoj je arbitražni pravorijek donesen tj. pravo mjesta arbitraže (*lex arbitri*).

3.1.1. PRIMJENA KOLIZIJSKOG PRAVILA

New Yorška konvencija uređuje priznanje i izvršenje pravorijeka, dakle ona se primjenjuje završnoj fazi, kada već postoji pravorijek i jedna stranka traži priznanje i izvršenje arbitražnog pravorijeka. Međutim, uvriježeno je da bi zbog kontinuiteta kolizijsko pravilo iz čl. V I (a) New Yorške konvencije trebalo biti relevantno i u fazi prije postojanja arbitražnog pravorijeka zbog pravnog kontinuiteta. *Ratio* leži u tome da je besmisleno primijeniti različita kolizijska pravila za istu kategoriju vezivanja samo zbog različitog stadija postupka.³⁹

³⁸ New Yorška konvencija, op. cit. (bilj. 14.)

³⁹ Kronke, Nacimiento, Otto, et al., Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards: A Global Commentary on the New York Convention, Siječanj 2010, str. 54

Problem je riješen tako što su nacionalni zakoni preuzeli kolizijsko pravilo iz New Yorške konvencije u svojim nacionalnim zakonima. Zato se kaže da se čl. V I (a) primjenjuje analogijom i u fazi prije donošenja arbitražnog pravorijeka.⁴⁰

Konkretno, kontinentalni pravni sustavi redovno imaju propisano kolizijsko pravilo za mjerodavno pravo za ugovor o arbitraži u svojim nacionalnim arbitražnim zakonima. Ta su kolizijska pravila, sadržajno ista kao kolizijsko pravilo sadržano u čl. V I (a) New Yorške konvencije. Primjerice Hrvatski Za u čl. 6. st. 7. proisuje: „*Za materijalnopravnu valjanost ugovora o arbitraži mjerodavno je pravo koje su stranke izabrale. Ako stranke nisu izabrale mjerodavno pravo, mjerodavno će biti pravo koje je mjerodavno za bit spora ili pravo Republike Hrvatske.*“⁴¹. Iz članka proizlazi da je primarna poveznica stranačka autonomija, a podredna *lex cause* ili pravo Republike Hrvatske. S obzirom da će se ZA u međunarodnoj arbitraži primjenjivati ako je Hrvatska izabrana za mjesto arbitraže, onda je jasno da je zapravo podredna poveznica sjedište arbitraže tj. *lex arbitri*.

S druge strane anglosaksonski pravni sistem, konkretno Velika Britanija, nema specifično kolizijsko pravilo za mjerodavno pravo za ugovor o arbitraži, već u tim situacijama koriste kolizijsko pravilo ugovornog prava. Primarna poveznica je eksplicitan izbor, podredna poveznica je implicitan izbor, a ako nema ni implicitnog izbora ide se na načelo najuže veze.⁴² Žalbeni sud, Engleske i Walesa objasnio je da je ugovor o arbitraži u najbližoj i najstvarnijoj vezi s pravom mjesta gdje će se arbitraža održati i koja će imati pomoćnu i nadzornu nadležnost potrebnu da osigura da je postupak učinkovit.⁴³ Žalbeni sud citirao je Lord Mustilla koji je rekao „najbliža i najstvarnija vezi ugovora o arbitraži je sa pravom mjesta gdje će se arbitraža održati i koja će imati pomoćnu i nadzornu nadležnost potrebnu da osigura da je postupak učinkovit.“⁴⁴ Vidimo iz priloženog da je ovo kolizijsko pravilo također gotovo isto onome iz članka V I (a) New Yorške konvencije.

⁴⁰ Ibid. Str. 56

⁴¹ Zakon o arbitraži, op. cit. (bilj. 8)

⁴² Žalbeni sud, Engleske i Walesa, 16. svibnja 2012., Sulamérica Cia Nacional de Seguros SA v. Enesa Engenharia SA (Yearbook Commercial Arbitration 2012 - Volume XXXVII Siječanj 2012)

⁴³ Ibid.

⁴⁴ House of Lords, UKHL J0121, 21. Siječnja 1993., Channel Tunnel Group Ltd and Another v Balfour Beatty Construction Ltd and Others

Anglosaksonske države sklonije su prihvatiti postojanje prešutnog izbora za mjerodavno pravo za ugovor o arbitraži. S druge strane, kontinentalne su države u situaciji u kojoj nema izričitog izbora mjerodavnog prava za ugovor o arbitraži, sklonije odmah preći na podrednu poveznicu države mjesta arbitraže.

4. ANGLOSAKSONSKO TUMAČENJE KOLIZIJSKOG PRAVILA

4.1. PREŠUTAN IZBOR MJERODAVNOG PRAVA

Idealna situacija je da stranke izričito izaberu mjerodavno pravo za ugovor o arbitraži, međutim to se rijetko događa. Sljedeći korak u potrazi za mjerodavnim pravom je sagledavanje jesu li stranke prešutno izabrale mjerodavno pravo.

Dopuštenost prešutnog izbora iščitava se iz dijela odredbe koji glasi „*ako nema oznake u tom pogledu*“. Vrhovni sud Ujedinjenog Kraljevstva objasnio je 2020. u slučaju *Enka v. Chubb* te ponovio 2021. u slučaju *Kabab-Ji SAL v. Kout Food Group* da je prešutan izbor dopušten jer riječ „*oznaka*“ pokazuje da će biti dovoljno nešto blaže od izričitog izbora, dakle dopušteno je da stranke prešutno izaberu mjerodavno pravo.⁴⁵ Ovakvo stajalište je općeprihvaćeno među brojnim akademikima.⁴⁶

Pravo mjerodavno za ugovor o arbitraži je prešutno izabrano, ako okolnosti pojedinačnog slučaju naznačuju da su stranke zaista namijenile podvrgnuti arbitražni ugovor određenom pravu.⁴⁷ Dvije su ključne okolnosti koje bi mogle upućivati na to da su stranke prešutno izabrale mjerodavno pravo. Okolnost izabranog prava mjerodavnog za glavni ugovor (*lex contractus*) i okolnost izabranog mjesta arbitraže (*lex arbitri*). Teško je tumačiti koji od ta dva izbora ima prednost.

⁴⁵ Vrhovni sud Ujedinjenog Kraljevstva, 9. listopada 2020., *Enka v. Chubb* (Yearbook Commercial Arbitration 2021 - Volume XLVI Prosinac 2021); Vrhovni sud Ujedinjenog Kraljevstva, 27. listopada 2021., *Kabab-Ji SAL v. Kout Food Group*

⁴⁶ Born, op. cit. (bilj. 15), str. 513; Khatchadourian Minas, Fortifying the Arbitration Clause, Festschrift Ahmed Sadek El-Kosheri, Ziadé ed., Siječanj 2015, str. 61.; Leboulanger Philippe, The Arbitration Agreement: Still Autonomous?, International Arbitration 2006: Back to Basics? Van den Berg (ed.), Siječanj 2007, str. 16.

⁴⁷ Lew D.M. Julian; Mistelis A. Loukas, Kröll Stefan Michael, Comparative International Commercial Arbitration, Kluwer Law International, 2003, str 415

U praksi su najčešće situacije u kojoj imamo obje okolnosti te su se posljedično uvriježila dva tumačenja koja okolnost predstavlja prešutan izbor mjerodavnog prava ugovora o arbitraži. Tumačenje u korist države izabranog mjesta arbitraže i tumačenje u korist izabranog prava mjerodavnog za glavni ugovor.

4.1.1. TUMAČENJE U KORIST LEX ARBITRI

Neki akademici smatraju da zbog relevantnosti koju sa sobom povlači izbor mjesta arbitraže, se upravo taj izbor treba tumačiti kao prešutan izbor mjerodavnog prava ugovora o arbitraži.⁴⁸

Izborom mjesta arbitraže stranke određuju čije pravo će se primjenjivati na samu arbitražu tj. na sami arbitražni postupak.⁴⁹ Pravo mjesta arbitraže (*lex arbitri*) primjenjuje se gotovo na sve aspekte arbitražnog procesa – početak arbitraže, struktura arbitražnog suda, autoritet i diskreciju arbitražnog suda, izvođenje dokaza, postupak arbitraže itd.⁵⁰ Stranke mogu ugovoriti institucionalnu arbitražu te će se na postupak primjenjivati pravila izabrane institucije, također mogu i ugovoriti neka dodatna pravila, ali pravila izabrane institucije i dodatno ugovorena pravila ne mogu odstupati od obveznih pravila koja sadrži *lex arbitri*.⁵¹

Na arbitražu se primjenjuju procesna pravila, dok se materijalnopravnom valjanosti ugovora o arbitraži bave obvezna pravila. Zagovornici tumačenja izbora *lex arbitrija* kao prešutnog izbora mjerodavnog prava za ugovor o arbitraži smatraju da su stranke izborom mjesta arbitraže iskazale čije pravo im najviše odgovara za sve aspekte arbitraže. Ugovor o arbitraži je samo alat koji nam dopušta ulazak u arbitražu te sukladno time, na pitanje materijalnopravne valjanosti ugovora o arbitraži se treba primijeniti obvezno pravo one države čija će se procesna pravila primjenjivati na arbitražu.⁵²

Anglosaksonski sudovi su isprva ovako tumačili okolnost izbora mjesta arbitraže. U slučaju *XL Insurance Ltd. v. Owens Corning* iz 2001. engleski sud protumačio je izbor mjesta arbitraže kao prešutan izbor mjerodavnog prava za ugovor o arbitraži. Slučaju se bavio ugovorom o osiguranju

⁴⁸ Born, loc. cit. (bilj. 15.) str. 547.; Leboulanger, op. cit. (bilj. 46.), str. 335.

⁴⁹ Ibid., str. 172.

⁵⁰ Redfern Alan, Hunter Martin, Law and Practice of International Commercial Arbitration, Sweet & Maxwell, Second Edition (1991), str. 79.

⁵¹ Ibid. (bilj. 31) str. 523.

⁵² Leboulanger, op. cit. (bilj. 46), str. 335.

kojeg su stranke podvrgnule pravu New Yorka, a mjesto arbitraže odredile u Londonu. Engleski sud zaključio je da su stranke izborom mjesta arbitraže u Londonu prešutno izabrale pravo države mjesta arbitraže za ugovor o arbitraži. Sud se poslužio logikom objašnjenom na početku ovog poglavlja, tj. objasnio je relevantnost izbora mjesta arbitraže te presudio da taj izbor ima prednost nad izborom prava mjerodavnog za glavni ugovor.⁵³

U slučaju Singapurškog Visokog suda iz 2014 *FirstLink Investments Corp Ltd. v. GT Payment Pte Ltd i dr.* stranke su odredile pravo mjesta arbitraže u Švedskoj, a pravo mjerodavno za glavni ugovor nije bilo izabrano.⁵⁴ Neovisno o stranačkom propustu izbora mjerodavnog prava za glavni ugovor, sud je rekao da se općenito mora ići u prilog tumačenja izbora mjesta arbitraže kao prešutnog izbora prava mjerodavnog za ugovor o arbitraži. Sud je objasnio da je s trgovačke strane, razumnije tako presumirati iz dva razloga. Prvi razlog taj da u kontekstu trgovačkih odnosa, dominira želja stranaka za neutralnim forumom za rješavanje sporova. U skladu s tim, prednost treba dati neutralnom pravu koje su stranke odabrale za upravljanje postupkom rješavanja spora. Drugi razlog taj da ugovor o arbitraži ima užu i stvarniju vezu sa mjestom arbitraže nego s mjestom materijalnog prava ugovora.

4.2.1. TUMAČENJE U KORIST LEX CONTRACTUS

U novije vrijeme, sudovi odstupaju od ovakvog tumačenja i okreću se tumačenju u korist okolnosti izbora mjerodavnog prava za glavni ugovor – *lex contractus*. Najpoznatiji slučaj ovakvog tumačenja je slučaj Žalbenog suda Engleske i Walesa iz 2012. *Sulamérica v. Enesa*. Slučaj se bavio ugovorom o osiguranju za koje je bilo mjerodavno brazilsko pravo – *lex contractus*. Ugovor je sadržavao arbitražnu klauzulu koja je propisivala mjesto arbitraže u Engleskoj (englesko pravo – *lex arbitri*), ali nije sadržavala izričit izbor mjerodavnog prava arbitražne klauzule tj. ugovora o arbitraži. Slučaj je došao pred Žalbeni sud Engleske i Walsea koji je trebao odlučiti je li ugovor o arbitraži materijalno pravno valjan.

Engleski sud je u objašnjenju odluke rekao da kod traženja mjerodavnog prava ugovora o arbitraži treba poći od presumpcije da su stranke izborom mjerodavnog prava za glavni ugovor, prešutno odabrale pravo mjerodavno za ugovor o arbitraži. Sud je u objašnjenju takvog pristupa rekao kako

⁵³ Queen's Bench, 2001, *XL Insurance Ltd. v. Owens Corning*

⁵⁴ Singapurški Visoki sud, 14. Svibnja 2014, *FirstLink Investments Corp Ltd. v. GT Payment Pte Ltd i dr.*

stranke kao laici nisu svjesne načela separabilnosti tj. da se ugovor o arbitraži gleda kao zaseban ugovor. Sukladno tome, stranke su najvjerojatnije pri izboru mjerodavnog prava za glavni ugovor namijenili da se to pravo primijeni na ugovor u njegovoj cijelosti, sa svim njegovim klauzulama.⁵⁵

Sud je dodao da je presumpcija tumačenja izričitog izbora *lex contractusa* kao prešutan izbor mjerodavnog prava za ugovor o arbitraži oboriva ako postoje indiciji koje dokazuju suprotno. Sud je pronašao indicije koje dokazuju suprotno te je presumpcija oborena i sud je dosudio da je mjerodavno pravo ugovora o arbitraži pravo mjesta arbitraže tj. englesko pravo. Sud je smatrao da postoje dvije okolnosti koje da pokazuju da stranke nisu namijenile da *lex contractus* uređuje ugovor o arbitraži. Prva okolnost je bila činjenica da su stranke odredile mjesto arbitraže u drugoj državi od one čije je pravo mjerodavno za glavni ugovor. Druga okolnost je bila činjenica da bi prema brazilskom pravu, koje je bilo *lex contractus*, ugovor o arbitraži bio nevaljan, a stranke sigurno nisu pri ugovaranju arbitraže namijenile da im ugovor bude nevaljan.

Prva okolnost koju je sud uzeo kao indiciji koji obara presumpciju se na prvu može činiti konfuzno i cirkularno, jer ako se izbor *lex arbitrija* uzima kao indiciji koji obara presumpciju u korist *lex contractusa*, ispada da smo napravili bespotrebne korake, umjesto da smo odmah odlučili u korist *lex arbitrija*. Međutim, daljnja sudska praksa je razjasnila da izbor mjesta arbitraže u državi različitoj od države čije je pravo izabrano kao mjerodavno za glavni ugovor nije dovoljno samo po sebi da obori presumpciju.⁵⁶ Drugi indiciji da stranke zasigurno nisu namijenile da je za njihov ugovor o arbitraži mjerodavno pravo koje ga čini nevaljanim akademici su nazvali prešutno primjenjivanje načela valjanosti (engl. *validation principle*) – *detaljnije u poglavlju dolje*.⁵⁷

Vrijedno spomena – spomenuta presuda Singapurskog Visokog suda *FirstLink* donesena je dvije godine nakon *Sulamérice* te se Singapurski Visoki sud u svojoj presudi referirao na presudu donesenu u slučaju *Sulamérica*, međutim Singapurski Visoki sud je došao do suprotnog zaključka i presudio u korist *lex arbitrija*. Tumačenje u korist *lex arbitrija* napustio je Singapurski Visoki

⁵⁵ Nacimiento Patricia, Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards: A Global Commentary on the New York Convention, 2010, str. 224

⁵⁶ Visoki Sud Engleske i Walsea, 20. prosinca 2012., *Arsanovia Ltd. i dr.v. Cruz City*; Visoki sud Singapura, 9. studenog. 2016., *BCY v. BCZ*

⁵⁷ Pearson, Sabrina, *Sulamérica v. Enesa: The Hidden Pro-validation Approach Adopted by the English Courts with Respect to the Proper Law of the Arbitration Agreement*, Arbitration International, Park (ed.)/Ožujak 2013, str. 115

sud 9. studenog 2016 u slučaju *BCY v. BCZ* kada je na kraju ipak prihvatio pristup *Sulamérice* u korist *lex contractusa*.⁵⁸

Vrhovni sud Ujedinjenog Kraljevstva je u slučaju iz listopada 2020. *Enka v. Chubb* potvrdio pristup iz *Sulamérice* tj. pristup tumačenja izbora mjerodavnog prava za glavni ugovor kao prešutan izbor mjerodavnog prava za ugovor o arbitraži. U *Enka v. Chubb* stranke nisu ugovorile mjerodavno pravo za glavni ugovor – *lex contractus*, ali jesu dogovorile mjesto arbitraže u Engleskoj. Vrhovni sud Ujedinjenog Kraljevstva je bez obzira na stranački propust izričitog izbora mjerodavnog prava za glavni ugovor rekao da se općenito mora presumirati da kada stranke izričito izabiru *lex contractus*, one prešutno izabiru pravo mjerodavno za ugovor o arbitraži. S obzirom da su u konkretnom slučaju stranke propustile izabrati pravo mjerodavno za glavni ugovor, Vrhovni sud je otišao na podrednu poveznicu najuže veza tj. mjesto arbitraže, što je u tom slučaju bilo englesko pravo.⁵⁹

Vrhovni sud Ujedinjenog Kraljevstva još jednom je ponovio gradivo u najnovijem slučaju 27. listopada 2021., *Kabab-Ji SAL v. Kout Food Group*.⁶⁰ Kabab-Ji SAL je ušao u franšizni ugovor s Al Homaizi kompanijom, koja je poslije postala podružnica kompanije Kout Food Group. Stranke su odredile englesko pravo za *lex contractus*, a Paris za mjesto arbitraže. Kada je slučaj došao pred Vrhovni sud Ujedinjenog Kraljevstva, Vrhovni sud je prema presumpciji postavljenoj u *Sulamérici* presudio da je mjerodavno pravo arbitražnog ugovora englesko pravo kao prešutno izabrano mjerodavno pravo.

5. KONTINENTALNO TUMAČENJE KOLIZIJSKOG PRAVILA

5.1. OPĆENITO

Države kontinentalnog pravnog sustava većinom odbacuju mogućnost prešutnog izbora te u slučaju stranačkog propusta izričitog izbora pređu na podrednu poveznicu prava mjesta arbitraže. Ponekad i dopuste mogućnost prešutnog izbora, npr. Švedska no i u tim situacijama tumače prešutan izbor u korist prava izabranog mjesta arbitraže.

⁵⁸ Singapurški Visoki sud, 9. studenog. 2016., *BCY v. BCZ*

⁵⁹ *Enka v. Chubb* op. cit. (bilj. 45)

⁶⁰ *Kabab-Ji SAL v. Kout Food Group*, op. cit. (bilj. 45)

5.2. ODBACIVANJE MOGUĆNOSTI PREŠUTNOG IZBORA

Kontinentalno pravo sklonije je ne ulaziti u tumačenje moguće stranačke volje. Sklonije je odbaciti postojanje prešutnog izbora i otići na podrednu poveznicu prava mjesta arbitraže. Najpoznatiji slučaj kontinentalnog prava koji se bavio pitanjem mjerodavnog prava ugovora o arbitraži je slučaj Njemačkog Vrhovnih suda iz 2020, poznatiji kao *ground mace* slučaj.⁶¹

Njemački ugovaratelj osiguranja sadašnjeg tužitelja (osiguratelj), kao kupac, kupio je ukupno 1.500 kg mljevenog muškata od P. V. & Z. (tuženik) u tri isporuke. Tuženik je sve narudžbe potvrdio potvrdnim pismima – nazvanim „ugovor o kupoprodaji”. U potvrdnim pismima je navedeno da sve prodaje i ugovori podliježu općim uvjetima ugovora. Opći uvjeti ugovora sadržali su odredbu u kojoj je nizozemsko pravo određeno kao mjerodavno pravo za glavni ugovor. Opći uvjeti ugovora također su sadržavali arbitražnu klauzulu, s mjestom arbitraže u Nizozemskoj.

Sud je rekao da kada stranke ne izaberu mjerodavno pravo za ugovor o arbitraži, ide se na podrednu poveznicu mjesta arbitraže. Kako su stranke odredile da je Nizozemsku kao mjesto arbitraže, sud je primijenio nizozemsko pravo na pitanje materijalnopravne valjanosti ugovora o arbitraži. Sud nikada nije ulazio u pitanje prešutnog izbora, kada je prepoznao da nema izričitog izbora, jednostavno je prešao na poveznicu mjesta arbitraže. Sud je, međutim, rekao da se pravo mjerodavno za glavni ugovor ne prelijeva na ugovor o arbitraži jer valjanost ugovora o arbitraži ne ovisi o glavnom ugovoru sukladno načelu separabilnosti.

Spomenuti slučaj *Kabab-Ji SAL v. Kout Food Group* nije otkrio samo perspektivu Vrhovnog suda Ujedinjenog Kraljevstva, slučaj je otkrio i perspektivu francuskih sudova. Naime, s obzirom da je Paris određen za mjesto arbitraže, kada je nastao spor, *Kabab-Ji SAL* pokrenuo je arbitražu u Parisu. Na pitanje mjerodavnog prava ugovora o arbitraži, arbitražni sud je objasnio da kako su stranke propustile izričito odabrati mjerodavno pravo za ugovor o arbitraži primjenjuje se podredna poveznica prava mjesta arbitraže.⁶² Nakon što je *Kout Food Group* pokrenuo tužbu za poništaj pravorijeka, francuski žalbeni sud je potvrdio objašnjenje arbitražnog suda. Na ovakvu presudu *Kout Food Group* je podnio žalbu Kasacijskom sudu no Kasacijski sud još nije donio presudu.

⁶¹ Vrhovni sud Njemačke, 16. studenog 2020, ZR 245/19, „*ground mace case*“ (Yearbook Commercial Arbitration XLVI - 2021)

⁶² Cour d'appel de Paris, 23. lipnja 2020., *Kabab-Ji SAL v. Kout Food Group*

5.3. PRIHVAĆANJE MOGUĆNOSTI PREŠUTNOG IZBORA

Ovakvo stajalište zastupljeno je u Švedskoj. Švedski arbitražni zakon preuzima čl. V. st. I. (a) New Yorške konvencije u čl. 48.: „*Ako se radi o međunarodnom ugovoru o arbitraži, mjerodavno pravo bit će pravo koje su stranke izabrale. Ako stranke propuste izabrati mjerodavno pravo, ugovor o arbitraži uređivat će pravom države u kojoj je arbitraža, u skladu s ugovorom, zauzela ili će zauzeti mjesto.*“⁶³

Švedska za smjernice o tumačenju određenih zakona uzima u obzir detaljan vladin prijedlog zakona o kojem je riječ.⁶⁴ U slučaju švedskog arbitražnog zakona, relevantan je vladin prijedlog . 1998/99:35.⁶⁵ U vladinom prijedlogu propisano je da klauzula u glavnom ugovoru koja određuje mjerodavno pravo se ne može primijeniti i na ugovor o arbitraži. Ako stranke žele da se to pravo primijeni na ugovor o arbitraži one to moraju izričito ugovoriti.⁶⁶

Vladin prijedlog je otišao korak dalje i rekao da npr. u situaciji u kojoj su stranke ugovorile švedsko pravo kao mjerodavno pravo za glavni ugovor te ugovorile Njemačku kao mjesto arbitraže, će njemačko pravo biti mjerodavno za ugovor o arbitraži. Vladin prijedlog je ovdje spomenuo prešutan izbor, što znači da bi Švedska također prepoznala mogućnost prešutnog izbora, ali bi ga tumačila u korist izabranog mjesta arbitraže.⁶⁷

6. NAČELO VALJANOSTI

6.1. OPĆENITO

Anglosaksonski sudovi koristili su se načelom valjanosti kao ispomoći u pronalasku prešutnog izbora mjerodavnog prava za ugovor o arbitraži. Načelo valjanosti je oblik svrhovitog tumačenja kako bi se ostvarile namjere stranaka.⁶⁸ Prema tom načelu, ako su stranke namijenile

⁶³ Švedski arbitražni zakon 1996:116

⁶⁴ Hope James; Johansson Lisa, op. cit. (bilj. 2), str. 160.

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Regeringens proposition 1998/99:35, <https://www.regeringen.se/49bb6e/contentassets/7fcea80ea5fe44aa88469219b1209886/ny-lag-om-skiljeforfarande>, rujan 2022. str. 190.-195.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Enka v. Chubb op. cit. (bilj. 45)

ugovoriti arbitražu, razumno je za očekivati da su htjele podvrgnuti svoj ugovor o arbitraži pravu koji održava njihov ugovor na snazi, pravu koji daje arbitražnom sudu nadležnost.⁶⁹

Anglosaksonski sudovi uveli su načelo valjanosti kao standard pri potrazi za mjerodavnim pravom. U slučaju Žalbenog suda Engleske i Walsea iz slučaja *Sulamérica v. Enesa* sud se poslužio prešutno načelom valjanosti kada je argumentirao da bi prema brazilskom pravu, koje je bilo *lex contractus*, ugovor o arbitraži bio nevaljan, a stranke sigurno nisu pri ugovaranju arbitraže namijenile da im ugovor bude nevaljan.⁷⁰ Međutim Vrhovni sud je u slučaju iz listopada 2020. *Enka v. Chubb* ustanovio načelo valjanosti kao standard. U *Enka v. Chubb* Vrhovni sud se eksplicitno referirao na načelo valjanosti kada je rekao: „Tumačenje koje bi bez sumnje značilo da je arbitražna klauzula nevaljana i da nema nikakav pravni učinak dovodi do vrlo snažnog zaključka da takvo značenje nije moglo biti racionalno namijenjeno.“⁷¹

Načelo valjanosti postao je standard u anglosaksonskom pravu, no i neke kontinentalne države poput Švicarske i Španjolske inkorporirale su načelo valjanosti u svojim nacionalnim zakonima.⁷²

Članak 178. stavak 2. švicarskog Zakona o međunarodnom privatnom pravu propisuje da će „s obzirom na sadržaj, ugovor o arbitraži biti valjan ako je u skladu ili s pravom koje su odabrale stranke ili s pravom koje uređuje predmet spora, posebice pravo mjerodavno za glavni ugovor ili ako je u skladu sa švicarskim pravom.“⁷³

Španjolski zakon o arbitraži u čl. 9 st. 6. propisuje: „Kada je arbitraža međunarodna, ugovor o arbitraži je valjan i spor se može podvrgnuti arbitraži ako su ispunjeni zahtjevi propisani pravom koje su stranke odabrale za vođenje arbitražnog sporazuma, pravom koje se primjenjuje na sadržaj spora ili španjolskim zakonom ispunjeni“⁷⁴

Austrijskog Vrhovnog suda poslužio se načelom valjanosti 26. kolovoza 2008 u slučaju 4Ob80/08f. Iako Austrija nije inkorporirala načelo valjanosti u svoje nacionalno zakonodavstvo,

⁶⁹ Born, op. cit. (bilj. 15), str. 527

⁷⁰ *Sulamérica v. Enesa*, op. cit. (bilj. 42),

⁷¹ *Enka v. Chubb* op. cit. (bilj. 45)

⁷² Born, op. cit. (bilj. 15), str. 510.

⁷³ Švicarski zakon međunarodnom privatnom pravu (PILA)

⁷⁴ Španjolski zakon o arbitraži, 60/2003

austrijski Vrhovni sud je rekao: „Ako formulacija izjave namjere dopušta dva jednako uvjerljiva tumačenja, prednost se daje tumačenju koje ide u prilog valjanosti ugovora o arbitraži.“⁷⁵

Načelo valjanosti može se podvući pod čl. VII. New Yorške konvencije poznatiji kao „*more-favourable right rule*“ [vidi 2.1.1. str. 5.], takvo je bilo stajalište Njemačkog Vrhovnog suda u slučaju *ground mace* iz 2020.⁷⁶

Načelo valjanosti se ustanovilo kao bitno načelo u arbitražnoj sferi, no pojavilo se novo pitanje. Može li se načelo valjanosti primijeniti ako se stranke spore oko sklapanja ugovora o arbitraži?

6.1.1. PRIMJENA NAČELA VALJANOSTI NA PITANJE SKLAPANJA UGOVORA

Naime, načelo valjanosti zaista ima smisla kada imamo ugovor o arbitraži i trebamo odlučiti koje pravo je mjerodavno. Načelo valjanosti postavlja presumpciju da stranke pri ulasku u ugovor o arbitraži nisu htjele da njihov ugovor bude nevaljan te u dvojbi između dva prava, između kojih jedno pravo čini ugovor o arbitraži valjanim, a drugo nevaljan, treba odabrati pravo koje održava stranačku namjeru za arbitražom.

Ako je pitanje je li uopće postojala stranačka namjera za arbitražom tj. jesu li stranke uopće sklopile ugovor o arbitraži, tada se načelo valjanosti ne bi moglo primijeniti. Kada nije sigurno jesu li stranke ikada sklopile ugovor o arbitraži, nema mjesta načelu valjanosti, jer ne postoji zajednička stranačka namjera koja bi mogla biti validirana. Načelo valjanosti bi u tom slučaju nametnulo ugovor o arbitraži strankama.⁷⁷ Ovakvo dodatno tumačenje načela valjanost potvrdio je Vrhovni sud Ujedinjenog Kraljevstva u već poznatom slučaju *Kabab-Ji SAL v. Kout Food Group*.⁷⁸

Kabab-Ji SAL je ušao u franšizni ugovor koji je sadržavao arbitražnu klauzulu s Al Homaizi kompanijom. Nakon tog ugovora, kompanija Al Homaizi je promijenila svoju strukturu te postala podružnica kompanije Kout Food Group. Kada je došlo do spora, Kabab-Ji SAL pokrenuo je arbitražu protiv Kout Food Group, a ne protiv Al Homaizi. Kout Food Group tvrdio je da nikada nije sklopio ugovor o arbitraži, da nikada nije postao stranka. Arbitražni sud donio je odluku da je

⁷⁵ Vrhovni sud Austrije, 26. kolovoza 2008, 4Ob80/08f (Yearbook, Commercial Arbitration, Volume XXXIV – 2009)

⁷⁶ *ground mace case*, op. cit. (bilj. 61.)

⁷⁷ Lew, Mistelis, Kröll, op. cit. (bilj. 27), str. 151

⁷⁸ *Kabab-Ji SAL v. Kout Food Group*, op. cit. (bilj. 45)

Kout Food Group postao stranka novacijom i da je prekršio ugovor. Kout Food Group je potom zatražio francuski žalbeni sud da poništi pravorijek, što je francuski sud odbio te se Kout Food Group žalio Kasacijskom sudu koji još nije donio presudu.

Paralelno s tim, Kabab-Ji SAL zatražio je priznanje i izvršenje arbitražnog pravorijeka u Ujedinjenom Kraljevstvu pred Trgovačkim sudom koji je morao riješiti prethodna pitanja među kojima je pravo je li Kout Food Group ikad sklopio ugovor o arbitraži. Slučaj je na kraju došao do Vrhovnog suda Ujedinjenog Kraljevstva. Kabab-Ji SAL se, u argumentiranju da je ugovor o arbitraži valjan tj. da je došlo do sklapanja ugovora o arbitraži kojeg je Kout Food Group stranka, poslužio načelom valjanosti.

Vrhovni sud je objasnio da načelo presumira da postoji ugovor koji je ili nije valjan. Nastavio je objašnjavajući da to nije načelo koje se povezuje s formacijom odnosno sklapanjem ugovora, to nije načelo na koje se može pozvati da bi se stvorio ugovor koji možda inače ne bi postojao.⁷⁹

6.2.1. NAČELO VALJANOSTI I NAČELO POVOLJNOSTI

Načelo valjanosti je vrlo sličan načelu povoljnosti konkretnije *favor validitatis*. Načelo povoljnosti je uvjetno i alternativno upućivanje, dakle kad se utvrđuje mjerodavno pravo za kategoriju vezivanja utvrđuje se radi postizanja povoljnih materijalno-pravnih rješenja.⁸⁰ Idejno, ova dva načela su jednaka, međutim načelo povoljnosti proizlazi iz kolizijskih pravila koja eksplicitno propisuju da ako bi po jednoj od poveznica kategorija vezivanja bila npr. nevaljana, mjerodavno je ono pravo koje čini kategoriju vezivanja valjanom. Načelo valjanosti ne proizlazi iz eksplicitno propisanog kolizijskog pravila, već leži u tumačenju kolizijskog pravila u korist valjanosti.

Primjerice, načelo povoljnosti nalazimo u Haaškoj konvenciji o mjerodavnom pravu za oblik oporučnih raspolaganja iz 1961. u čl. 1. koji propisuje alternativne poveznice kako bi se pravni posao održao na snazi:

„Oporučno je raspolaganje valjano što se tiče oblika ako je u skladu s unutrašnjim pravom:

a) mjesta gdje je oporučitelj tako raspolagao, ili

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Sajko, Krešimir, Međunarodno privatno pravo, V. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, str. 171

- b) oporučiteljeva državljanstva bilo u času raspolaganja bilo u času smrti, ili*
- c) mjesta oporučiteljeva prebivališta bilo u času raspolaganja bilo u trenutku smrti, ili*
- d) mjesta oporučiteljeva redovnog boravišta, bili u času raspolaganja bilo u času smrti, ili*
- e) za nekretnine, mjesta gdje one leže. “⁸¹*

Slično, načelo valjanosti potiče održavanje pravnog posla na snazi, ali ako ponovno pogledamo čl. V I (a) New Yorške konvencije, vidimo da samo kolizijsko pravilo eksplicitno ne potiče održavanje ugovora o arbitraži na snazi, njegovo poticanje proizlazi iz tumačenja.

7. ZAKLJUČAK

Najjednostavnije rješenje problematike mjerodavnog prava ugovora o arbitraži je da stranke počnu ugovarati izričit izbor mjerodavnog prava. No dok/ako se to ne ustali, ostaje nam problematika iznesena u ovom radu. Načelo valjanosti i njegovo prihvaćanje i u kontinentalnim državama, pridonosi mogućnoj unificiranosti tumačenja čl. V. st. I. (a) New Yorške sa svojim jednostavnim pravilom da će se prednosti dati onom pravu koje održava na snazi ugovor o arbitraži.

⁸¹ Haaška konvencija o mjerodavnom pravu za oblik oporučnih raspolaganja iz 1961.

LITERATURA

Izvori stručne i znanstvene pravne književnosti:

1. Born, Gary, International Commercial Arbitration (treće izdanje), siječanj 2021
2. Hope James; Johansson Lisa, What Is the Governing Law of the Arbitration Agreement? A Comparison Between the English and Swedish Approaches, Stockholm Arbitration Yearbook 2021
3. Kronke, Nacimiento, Otto, et al., Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards: A Global Commentary on the New York Convention, Siječanj 2010
4. Lasić, Mile, Arbitražno pravo, Mostar, rujan 2013
5. Leboulanger Philippe, The Arbitration Agreement: Still Autonomous?, International Arbitration 2006: Back to Basics? Van den Berg (ed.), Siječanj 2007
6. Lew D.M. Julian; Mistelis A. Loukas, Kröll Stefan Michael, Comparative International Commercial Arbitration, Kluwer Law International, 2003
7. Khatchadourian Minas, Fortifying the Arbitration Clause, Festschrift Ahmed Sadek El-Kosheri, Ziadé ed., Siječanj 2015
8. Nacimiento Patricia, Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards: A Global Commentary on the New York Convention, 2010
9. Marrella, Fabrizio; Soldati, Nicola, Arbitration, contracts and international trade law, Milano 2021
10. Pearson, Sabrina, Sulamérica v. Enesa: The Hidden Pro-validation Approach Adopted by the English Courts with Respect to the Proper Law of the Arbitration Agreement, Arbitration International, Park (ed.)/Ožujak 2013
11. Redfern Alan, Hunter Martin, Law and Practice of International Commercial Arbitration, Sweet & Maxwell, Second Edition (1991)
12. Sajko, Krešimir, Međunarodno privatno pravo, V. izmijenjeno i dopunjeno izdanje

13. Sorieul, Renaud The Influence of the New York Convention on the UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration, *Dispute Resolution International*, Vol 2 No 1, Svibanj 2008
14. Triva, Siniša; Uzelac, Alan, *Hrvatsko arbitražno pravo Komentar Zakona o Arbitraži i drugi izvori hrvatskog arbitražnog prava*, Zagreb, travanj 2007
15. Uzelac, Alan, *Forma arbitražnog ugovora u hrvatskom pravu: Novo uređenje, njegova ishodišta i perspektive daljnjeg razvoja*, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 56 (2-3)/2006
16. Vidaković, Mukić, Marta, *Opći pravni rječnik*, Zagreb, ožujak 2015
17. Zgrabljic, Rotar, Dora; Vidović, Ivona, *Naknada štete za povredu ugovora o nadležnosti u sporovima s međunarodnim obilježjem*, *Zbornik pravnog fakulteta* 1:71/2019

Pravni propisi:

1. Haaška konvencija o mjerodavnom pravu za oblik oporučnih raspolaganja iz 1961.
2. New Yorška konvencija o priznanju i izvršenju stranih arbitražnih odluka (United Nations conference on international commercial arbitration 1958.)
3. Španjolski zakon o arbitraži, 60/2003
4. Švedski arbitražni zakon 1996:116
5. Švicarski zakon međunarodnom privatnom pravu (PILA)
6. Zakon o arbitraži (Narodne novine br. 88/2001)

Internetski izvori:

1. Benefits of the New York Convention, <https://arbitrationacademy.org/wp-content/uploads/2018/07/7.pdf> , rujan 2022
2. Garašić, Jasnica, Parnične radnje stranaka, https://www.pravo.unizg.hr/download/repository/Parnicne_radnje_stranaka.pdf , rujan 2022

3. Gotovo globalna izvršnost arbitražnih odluka: Sijera Leone postaje 166. država stranka Newyorške konvencije, <https://www.international-arbitration-attorney.com/hr/near-global-enforceability-of-arbitration-awards-sierra-leone-becomes-the-166th-state-party-to-the-new-york-convention/> , rujan 2022.
4. History 1923 – 1958, <https://www.newyorkconvention.org/travaux+preparatoires/history+1923+--+1958> , rujan 2022.
5. Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=472> , rujan 2022.
6. Informacija o pravnim mehanizmima utvrđenja ništetnosti Prve izmjene i dopune Ugovora o međusobnim odnosima dioničara koji se odnosi na INA-Industrija nafte d.d. i Ugovora o plinsko poslovanju, od 30. siječnja 2009. <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//2016/Sjednice/2021/Prosinac/93%20sjednica%20VRH//93%20-%207%20Informacija.docx> , rujan 2022.
7. Na ovo pitanje samo rijetki znaju odgovor! Znete li koliko država ima na svijetu? <https://putnikofer.hr/mjesta/koliko-ima-drzava-na-svijetu/> , rujan 2022.
8. Regeringens proposition 1998/99:35 , <https://www.regeringen.se/49bb6e/contentassets/7fcea80ea5fe44aa88469219b1209886/n-y-lag-om-skiljeforfarande> , rujan 2022.

Izvori sudske prakse:

1. Cour d'appel de Paris, 23. lipnja 2020., *Kabab-Ji SAL v. Kout Food Group*
2. House of Lords, UKHL J0121, 21. Siječnja 1993., *Channel Tunnel Group Ltd and Another v Balfour Beatty Construction Ltd and Others*
3. Okružni Sud, 1960. *Robert Lawrence Co. v. Devonshire Fabrics, Inc.*
4. Queen's Bench, 2001, *XL Insurance Ltd. v. Owens Corning*
5. Visoki sud Singapura, 14. Svibnja 2014, *FirstLink Investments Corp Ltd. v. GT Payment Pte Ltd i dr.*
6. Visoki sud Singapura, 9. studenog. 2016., *BCY v. BCZ*

7. Visoki sud Tokyo, 30. svibnja 1994., *Japan Educational Corporation v. K. J* (Yearbook, Commercial Arbitration, Volume XX-1995, §19)
8. Visoki Sud Engleske i Walsea, 20. prosinca 2012., *Arsanovia Ltd. i dr.v. Cruz City*
9. Vrhovni sud Austrije, 26. kolovoza 2008, 4Ob80/08f (Yearbook, Commercial Arbitration, Volume XXXIV – 2009)
10. Vrhovni sud Njemačke, 16. studenog 2020, ZR 245/19, „*ground mace case*“ (Yearbook Commercial Arbitration XLVI - 2021)
11. Vrhovni sud Sjedinjenih Američkih Država, 1967, *Prima Paint v. Flood & Conklin*
12. Vrhovni sud Španjolske, 12. siječnja 2009., *Sogo USA Inc v Angel Jesus*, (G. Cuniberti, M. Requejo, La sanction des clauses d'élection de for par l'octroi de dommages et intérêts, ERA Forum (2010) 11, str. 7–18.)
13. Vrhovni sud Ujedinjenog Kraljevstva, 9. listopada 2020., *Enka v. Chubb* (Yearbook Commercial Arbitration 2021 - Volumen XLVI Prosinac 2021)
14. Vrhovni sud Ujedinjenog Kraljevstva, 27. listopada 2021., *Kabab-Ji SAL v. Kout Food Group*
15. Žalbeni sud, Engleske i Walesa, 16. svibnja 2012., *Sulamérica Cia Nacional de Seguros SA v. Enesa Engenharia SA* (Yearbook Commercial Arbitration 2012 - Volumen XXXVII Siječanj 2012)
16. Žalbeni sud, EWHC 2791 (2008) i 1 Lloyd's Rep 213 (2009), *CMA CGM SA v. Hyundai Dockyard Co Ltd.*
17. Žalbeni sud, 1 Lloyd's Rep 375, 382, 1980., *Mantovani v. Caparelli SpA.*;